ÇEVİRİNİN DİLBİLİMSEL YÖNLERİ ÜZERİNE[*]

ON LINGUISTIC ASPECTS OF TRANSLATION[*]

Roman Jakobson[*]

Çeviren: Evren BAL[*]**

Mustafa Kırca[*]***

Bertrand Russell şöyle demiştir: "'Peynir' sözcüğünü, peynir nesnesine dil dışı bir aşinalığı olmayan hiç kimse anlayamaz."[1] Yani Russell, peynir nesnesinin ne olduğunu bilenler dışında hiç kimsenin "peynir" sözcüğünü anlayamayacağını öne sürmüştür. Ancak, eğer Russell'ın temel ilkesine uyar ve "geleneksel felsefe sorunlarının dilbilimsel yönlerine" odaklanırsak "peynir" sözcüğünü, belirli bir dilin sözcüksel düzgüsünde (lexical code) bu sözcüğe atanan anlama aşina olmayan hiç kimsenin anlayamayacağını söylemek zorunda kalırız. Peynirden yoksun bir yemek kültürüne sahip olan herhangi biri, "peynir" sözcüğünün "kesilmiş sütün preslenmesiyle elde edilen yiyecek" anlamına geldiğini biliyorsa ve "kesilmiş süt" nesnesine en azından dilsel bir aşinalığı varsa, [başka dillerde buna karşılık gelen] "peynir" sözcüğünü anlayacaktır. Bizler, "ambrosia" veya "nektarı" hiç içmemiş olsak da ve "ambrosia,"

---

[*] Roman Jakobson'ın 1959 yılında basılan bu eseri, yazısının başlığının da işaret ettiği gibi dilbilim alanındaki gelişmelerin çeviri alanındaki yansımalarının erken çalışmaları arasında yer alır. Çeviri, Jakobson tarafından eşdeğerlik düzeyinde açıklanmış ve daha çok diller arası eşdeğerlik sorunsalı üzerinde durulmuştur (Aksoy, s. 21). Bkz. Aksoy, Beril. Geçmişten Günümüze Yazın Çevirisi (İmge, 2002). Anlam ve eşdeğerlik kavramlarını çeviri bağlamında tartışan bu yazısında Jakobson, "iki ayrı dilde kullanılan sözcüklerin anlamsal açıdan birbirine eşdeğer olamayacağı sonucuna varır" (Gürçağlar, s. 115). Bkz. Gürçağlar, Şehnaz Tahir. Çevirinin ABC'si (Say Yayınları, 2011). Çeviriye dilbilimsel yaklaşım 1950'lerde ve 60'larda her iki alanda da yaygın görüş halini alacak ve Jokabson'ın bu eseri çeviri kuramı bağlamında eşdeğerlik sorununa farklı yaklaşımlar sunacak olan Nida ve Catford gibi isimlere de öncü olacaktır. Çeviri alanına dilbilimsel yaklaşım, bir dilden başka bir dile aktarım sırasında anlamı başka bir bağlamda (erek kültür) yeniden oluşturma sorunu üzerine özellikle odaklanmıştır (Boase-Beier, s. 9).

[*] L. Venuti'nin The Translation Studies Reader adlı kitabında yer aldığı haliyle Türkçeye aktarılmıştır. Jakobson'ın bu çalışması ayrıca Ömer B. Albayrak tarafından da çevrilmiştir. Bkz. Çeviri Seçkisi II (Sel Yayıncılık, 2012).

[*] Roman Jakobson (1896-1982) Rus biçimcilerinin önde gelen isimleri arasında kabul edilmektedir. Saussure'ün dil ve dilde anlamın oluşturulması konularında getirdiği sistemli çalışmaları takip etmiştir. Saussure'ün dili göstergeler bütünü olarak tanımlamasının Jakobson'ın bu yazısının temelini oluşturduğunu anlarız (Munday, s. 59). Bkz. Munday, Jerome. Introducing Translation Studies (Routledge, 2016).

[**] Hacettepe Üniversitesi, İletişim Fakültesi, İletişim Bilimleri Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi, evrenb4@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6105-7292

[***] Doktor Öğretim Üyesi, Çankaya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, İngilizce Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, mkirca@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1437-4576

Makale Gönderim Tarihi/ Received: 30.03.2021.
Makale Kabul Tarihi/ Accepted: 19.05.2021.
(Çeviri/ Translation)
Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz /To cite this article (APA):
Bal, Evren – Kırca, Mustafa (2021). "Çevirinin Dilbilimsel Yönleri Üzerine". *World Language Studies* (*WLS*), 1 (1): 64-72.

"nektar" ve de onları içen mitolojik varlıkların adı olan "tanrılar" gibi sözcüklere sadece dilsel bir aşinalığımız olsa da bu sözcükleri anlar ve her birinin hangi bağlamlarda kullanılabileceğini yine de biliriz.

"Peynir," "elma," "nektar," "aşinalık," "fakat," "sırf" gibi sözcüklerin ve başka herhangi bir sözcüğün veya sözcük öbeğinin anlamı, kesinlikle dilsel, daha doğru ve daha genel bir şekilde ifade etmek gerekirse, göstergesel (semiotic) bir olgudur. Anlamı (gösterilen, signatum) göstergeye (sign) değil de nesnenin kendisine atayanlara karşı ortaya konabilecek en basit ve en doğru argüman şudur: Hiç kimse "peynir" veya "elma" sözcüklerinin anlamlarını koklamış veya tatmış olamaz. Gösteren (signum) olmadan *gösterilen* (signatum) de olmaz.[1] "Peynir" sözcüğünün anlamı, dilsel düzgünün (verbal code) yardımı olmadan çedar peynirine ya da camembert[2] peynirine olan dil dışı bir aşinalıktan yola çıkarak tahmin edilemez. Aşina olunmayan bir sözcüğü tanıtmak için bir dizi dil göstergesine ihtiyaç vardır. Sırf parmakla işaret etmek de "peynir"in sadece söz konusu nesnenin ismi mi, herhangi bir kutu camembert peynirinin ismi mi, genel anlamda camembert peynirinin ismi veya herhangi bir peynirin, süt ürününün, yiyeceğin, içeceğin veya içeriğine bakılmaksızın herhangi bir kutunun ismi mi olduğunu bize öğretmeyecektir. Son olarak, bir sözcük, söz konusu nesneyi sadece isimlendirir mi yoksa sunuş, satış, yasaklama ya da lanetleme gibi anlamları mı ima eder? (Aslına bakılırsa parmakla işaret etmek bazı kültürlerde lanetleme anlamına gelebilir. Özellikle de Afrika'da çok uğursuz sayılan bir harekettir.)

Hem dilbilimciler hem de sözcükleri kullanan sıradan insanlar olarak bizler için herhangi bir dil göstergesinin anlamı; onun başka bir göstergeye, özellikle de göstergelerin özünü en derin şekilde sorgulayan Peirce'ın ısrarla belirttiği gibi "içinde daha eksiksiz bir şekilde gelişmiş olduğu" bir göstergeye yapılan çevirisidir. İngilizcede "bekar erkek" anlamına gelen "*bachelor*" sözcüğü, daha fazla anlam açıklığının gerekli olduğu durumlarda, daha açık bir tanımlama olan "evlenmemiş erkek"e dönüştürülebilir. Bir dilsel göstergeyi yorumlarken üç farklı yol izleriz: Aynı dilin diğer göstergelerine, başka bir dile veya farklı, dilsel olmayan bir semboller sistemine çevirirız. Bu üç çeviri türü farklı şekillerde isimlendirilmelidir:

1. Diliçi çeviri ya da *yeniden sözcükleme (rewording),* dilsel göstergelerin, aynı dildeki diğer göstergeler kullanılarak yorumlanmasıdır.

[1] "Dilde anlamın göstergeler aracılığıyla oluştuğunu savunan kuramcı, çevirinin bir tür dolaylı anlatım olduğunu kabul etmektedir" (Karavin, s. 127).
[2] Bir tür küflü peynir.

2. Dillerarası çeviri ya da bildiğimiz anlamda çeviri (*translation proper*), dilsel göstergelerin diğer bir dil kullanılarak yorumlanmasıdır.

3. Göstergeler arası çeviri ya da *işlev değişimi (transmutation)* dilsel göstergelerin, dilsel olmayan gösterge sistemlerinin göstergeleri kullanılarak yorumlanmasıdır.

Bir sözcüğün diliçi çevirisinde ya hemen hemen eş anlamlı olan başka bir sözcük kullanılır ya da dolaylamaya başvurulur. Ancak bir kural olarak, eş anlamlılık tam bir eşdeğerlik değildir: Örneğin, "Her evlenmemiş erkek bekardır; ancak her bekar, evlenmemiş bir erkek değildir." Bir sözcük veya deyimsel bir sözcük öbeği, kısacası en yüksek düzeydeki bir düzgü birimi (code-unit) yalnızca düzgü birimlerinden oluşan eşdeğer bir birleşim aracılığıyla tam olarak yorumlanabilir. Örneğin, bu düzgü birimine işaret eden bir ileti şudur: "Her bekar erkek, evlenmemiş bir erkektir ve her evlenmemiş erkek, bekar bir erkektir," veya "Her bekar, evlenmemiş bir kişidir ve her evlenmemiş kişi de bekardır."

Aynı şekilde, dillerarası çeviri düzeyinde, düzgü birimleri arasında genellikle tam bir eşdeğerlik bulunmaz. Fakat iletiler, yabancı düzgü birimlerinin veya iletilerin uygun yorumlamaları işlevini görebilir. "Peynir" sözcüğü, standart Rusçadaki karşılığı olan "*syr*" sözcüğü ile tam olarak tanımlanamaz, çünkü süzme peynir bir tür peynir olsa da "*syr*" değildir. Ruslar "*prinesi syru i tvorogu*" yani "peyniri ve süzme peyniri getir" derler. Standart Rusçada, kesilmiş sütün preslenmesiyle elde edilen yiyeceğe, sadece maya kullanıldığında "*syr*" denir.

Ancak çoğu zaman, bir dilden diğer bir dile yapılan çeviride; bir dildeki iletiler, diğer bir dildeki ayrı ayrı düzgü birimlerinin yerine değil, tüm iletilerin yerine kullanılır. Böyle bir çeviri, bir tür dolaylı anlatımdır. Çevirmen, diğer bir kaynaktan aldığı bir iletiyi yeniden kodlar ve iletir. Böylece çeviri iki farklı düzgüdeki iki eşdeğer iletiyi kapsar.

Eşdeğerlik, dilin en önemli sorunu ve dilbilimcilerin en temel ilgi alanıdır. Dilsel bir iletinin her alıcısı gibi, dilbilimci de onların yorumlayıcısı işlevi görür. Hiçbir dilsel örnek, göstergeleri aynı sistemdeki diğer göstergelere veya farklı bir sistemdeki göstergelere çevrilmeden anlamlandırılamaz. İki farklı dil arasında yapılan her karşılaştırma, söz konusu dillerin karşılıklı çevrilebilirliklerinin irdelenmesini içerir. Dilbilim, dillerarası iletişimin yaygın kullanımını, özellikle de çeviri etkinliklerini incelemelidir. Amaç ve kapsamları bakımından birbirine karşılık gelen tüm birimlerin dikkatle oluşturulmuş karşılaştırmalı tanımlarını içeren iki dilli sözlüklere ihtiyaç olduğu ve de bu sözlüklerin teorikte ve pratikte önem arz ettiği yadsınamaz. Aynı şekilde karşılaştırmalı dilbilgisi kitapları da dilbilgisel

kavramları seçmeleri ve sınırlandırmaları bakımından söz konusu iki dilin benzer ve farklı noktalarını tanımlamalıdır.

Çeviri hem pratikte hem de teoride zorluklarla doludur ve zaman zaman "çevrilemezlik" dogmasını öne sürerek bu kördüğümü çözme girişimlerinde bulunulmuştur. B. L. Whorf'un yalın bir biçimde kurguladığı "Doğal mantıkçı Mr. Everyman"in, şu şekilde akıl yürütmesi gerekir: "Olgular; dilsel geçmişleri onları kendilerine farklı kılan konuşucular için farklıdır."[3] Rus devriminin ilk yıllarında Sovyet dergilerinde, özellikle "güneşin doğması" ya da "güneşin batması" gibi yanıltıcı ifadelerin ayıklanması için geleneksel dilin köklü bir biçimde gözden geçirilip düzeltilmesi gerektiğini savunan fanatik vizyonerler vardı. Yine de [dünyanın evrenin merkezinde olduğunu varsayan] Batlamyus'un imgelemesini (Ptolemaic imagery) halen kullanıyor ve bunu yaparak [evrenin merkezine güneşi koyan] Kopernik doktrinini reddetmiş olmuyoruz. Güneşin doğuşu ve batışıyla ilgili günlük konuşmalarımızı, dünyanın güneş etrafında döndüğü bir imgeye kolayca dönüştürebiliyoruz çünkü her gösterge, bize daha eksiksiz ve daha kesin imgelem sunan bir göstergeye dönüştürülebilir.

Belirli bir dili konuşma becerisi, bu dil hakkında konuşma becerisini de kapsar. Böyle bir "üstdil" bilgisi, kullanılan sözcük dağarcığının gözden geçirilmesine ve yeniden tanımlanmasına olanak sağlar. Niels Bohr, konudil (object-language) ve üstdil (metalanguage) düzeylerinin tamamlayıcılığı fikrini ortaya atmıştır: Bütün iyi tanımlanmış deneysel deliller sıradan dilde ifade edilmelidir. "Sıradan dilde her sözcüğün pratikteki kullanımı, onun tam bir tanımının yapılabilmesi hususunda tamamlayıcı bir nitelik taşır."[4]

Bütün bilişsel deneyimler ve onların sınıflandırmaları, var olan tüm dillerde aktarılabilir. Eksikliğin söz konusu olduğu durumlarda terminoloji; aktarma sözcükler, ödünçleme çeviriler, yeni sözcükler, anlam kaymaları ve de dolaylamalarla geliştirilip genişletilebilir. Nitekim Kuzey Sibirya'da yaşayan Çukçilerin yeni oluşan yazın dillerinde "vida," "dönen çivi"; "çelik," "sert demir"; "kalay," "ince demir"; "tebeşir," "yazı sabunu"; "saat," "çekiç gibi vuran kalp" olarak çevrilmiştir. Çelişkili dolaylamalar gibi görünen, Rusçada atsız tramvaya verilen ilk isim olan "elektrikli atlı tramvay" (*èlektričeskaja konka*), Koryak dilinde uçak için kullanılan terim olan "uçan buharlı gemi" (*jeha paraqot*), atlı tramvayın elektrikli benzerini ve buharlı geminin uçan benzerini tanımlar ve iletişime engel olmaz. Aynı İngilizcede soğuk sosisli sandviç anlamına gelen "*cold hot dog*" oksimoronunda[3] "zırvalama" veya anlamsal karmaşa olmadığı gibi.

[3] Birbiriyle çelişen ya da tamamen zıt iki kavramın bir arada kullanılmasıyla oluşturulmuş ifade.

Erek dildeki bir dilbilgisel düzenek (grammatical device) eksikliği, kaynak metinde bulunan tüm kavramsal bilgilerin sözcüğü sözcüğüne çevrilmesini (bağımlı çeviri) engellemez. Şimdilerde "ve," "veya" gibi alışılagelmiş bağlaçlara, yeni bir bağlayıcı olan "ve/veya" eklendi. Bu konu, bundan birkaç yıl önce *Federal Prose – How to Write in and/or for Washington* (Federal Düzyazı – Washington'da ve/veya Washington'a Yazma Kılavuzu) adlı nükteli bir kitapta ele alınmıştı.[5] Samoyed dillerinden birinde, bu üç bağlaçtan sadece sonuncusu bulunur.[6] Bağlaç sayılarındaki bu farka rağmen "federal düzyazı"da görülen üç çeşit iletinin hepsi de hem geleneksel İngilizceye hem de Samoyed diline, birbirinden farklı olacak şekilde çevrilebilir. Federal düzyazı: 1) John ve Peter, 2) John veya Peter, 3) John ve/veya Peter gelecek. Geleneksel İngilizce: 3) John ve Peter veya ikisinden biri gelecek. Samoyed: John ve/veya Peter, her ikisi de gelecek, 2) John ve/veya Peter, ikisinden biri gelecek.

Eğer belirli bir dilde istenen dilbilgisel kategori mevcut değilse anlam, bu dile sözcüksel yollarla aktarılır. Eski Rusçada ikili yapı (dual forms) olan *brata* gibi sözcükler sayı adlarının yardımıyla çevrilir: "İki kardeş" gibi. Belirli bir dilbilgisel kategorinin bulunduğu bir dile, bu tür bir kategorinin bulunmadığı bir dilden çeviri yaparken kaynak metne sadık kalmak daha zordur. "Erkek kardeşleri var" cümlesini ikili ve çoğul formları ayıran bir dile çevirirken ya "İki erkek kardeşi var" veya "İkiden fazla erkek kardeşi var" ifadeleri arasında seçim yapmak ya da kararı dinleyiciye bırakıp "İki veya ikiden fazla erkek kardeşi var" demek durumundayız. Dilbilgisinde sayı ifade eden yapılar olmadığı bir dilden çeviri yaparken ise "erkek kardeş" veya "erkek kardeşler" olasılıklarından birini seçmek ya da ileti alıcısının karşısına iki seçenekli bir durumla çıkmak zorundayız: "Ya bir ya da birden fazla kardeşi var" gibi.

Boas'ın da incelikle gözlemlediği gibi, bir dilin dilbilgisel şablonu (sözcük sayısının aksine) bahsi geçen dilde ifade edilmek zorunda olan her deneyimin bazı yönlerini belirler: "Bu yönler arasında bir seçim yapmak durumundayız ve biri ya da diğeri seçilmek zorunda."[7] Bir Rus İngilizcede "Bir işçi tuttum" anlamına gelen "*I hired a worker*" cümlesini doğru bir şekilde çevirebilmek için ek bilgilere ihtiyaç duyar. Eylemin tamamlanmış mı tamamlanmamış mı olduğunu ve işçinin erkek mi kadın mı olduğunu bilmesi gerekir. Çünkü tamamlayıcı olan veya tamamlayıcı olmayan (*nanjal* veya *nanimal*) türde bir fiil arasında ve eril veya dişil (*rabotnika* veya *rabotnicu*) bir isim arasında tercih yapmak zorundadır. Söz konusu cümleyi Rusçaya çevirmek için bu sorunun yanıtı gerekli olsa da cümleyi İngilizce söyleyen kişiye işçinin erkek mi kadın mı olduğunu sorarsam, sorum ilgisiz ya da yersiz olarak değerlendirilebilir. Öte yandan söz konusu İngilizce iletiyi çevirirken hangi Rusça dilbilgisi kalıpları tercih edilirse edilsin çeviri, işçiyi geçmiş zamanda mı yakın geçmiş zamanda mı tuttuğum ya da işçinin

belirsiz bir işçi mi belirli bir işçi mi olduğu sorularına yanıt vermeyecektir. İngilizce ve Rusçanın dilbilgisel şablonlarının gerektirdiği bilgiler birbirinden farklı olduğu için, bir hayli farklı iki-tercihli durumlardan (two-choice situations) oluşan kümelerle karşı karşıya kalırız. Dolayısıyla, izole edilmiş tek ve aynı cümlenin İngilizceden Rusçaya ya da tersi yönde çevrilmesiyle oluşan bir çeviri zinciri, bu tür bir iletiyi baştaki içeriğinden yoksun bırakabilir. Cenevreli dilbilimci S. Karcevski böyle aşamalı bir kaybı, para kaybettiren döviz işlemlerine benzetmiştir. Ancak şurası açıktır ki, bir iletinin bağlamı ne kadar zengin olursa bilgi kaybı da o kadar az olur.

Diller temelde, neleri *aktarabilecekleri* değil, neleri *aktarmak zorunda oldukları* noktasında farklılık gösterirler. Belirli bir dildeki her bir fiil; kaçınılmaz bir şekilde, evet ya da hayır şeklinde yanıtlanabilecek birtakım soruları akla getirir: Aktarılan olay, olayın tamamlanmasını hesaba katarak mı, hesaba katmadan mı tasavvur edildi? Aktarılan olay konuşma olayından önce mi, sonra mı gerçekleşti? Bu soruların yanıtları dilsel düzgülerinde gerekli olduğu için, anadilini konuşanların dikkatleri doğal olarak sürekli bunlara odaklanacaktır.

Bilişsel işleviyle dilin, dilbilgisel şablona olan bağımlılığı en az düzeydedir çünkü deneyimlerimizin tanımları üstdil işlemleriyle ilgili olarak tamamlayıcı bir nitelik taşır. Dilin bilişsel düzeyi, yeniden kodlamayla yapılan yorumlamaya izin vermekle kalmaz, çeviri sürecinde olduğu gibi doğrudan bir şekilde bunu gerektirir. İfade edilemez veya çevrilemez bilişsel verilerin olduğunu varsaymak terimler arasında bir çelişki yaratırdı.[4] Fakat mizahta, rüyalarda, sihirli olduğuna inanılan sözlerde, kısacası gündelik dil kullanımı olarak tanımlanabilecek olan her alanda ve en önemlisi de şiirde, dilbilgisel kategoriler daha fazla anlamsal önem taşır. Bu şartlarda, çeviri meselesi çok daha karmaşık ve tartışmalı bir hal alır.

Sadece biçimsel olduğu kabul edilen eril/dişil dilbilgisel yapılar gibi bir kategori bile, aynı dili konuşan toplulukların inanç ve mit tutumlarında önemli bir rol oynar. Rusçada dişil sıfatlar bir erkeği, eril sıfatlar da bir dişiyi nitelendiremez. Cansız varlıkları kişileştirme ve mecazi olarak yorumlama yöntemlerinde de cinsin rolü vardır. Moskova Psikoloji Enstitüsü'nde yapılan bir çalışma (1915), Rusların haftanın günlerini kişileştirmeye eğilimli olduklarını göstermiştir. Söz konusu çalışmada Rusların, pazartesi, salı ve perşembe günlerini erkek olarak; çarşamba, cuma ve cumartesi günlerini ise dişi olarak ifade ettiklerini ve bunu,

[4] "Jakobson, dillerin farklı olmalarının çeviriyi olanaksız kılmayacağını ve anlamın farklı yöntemlerle aktarılabileceğini belirtir" (Gürçağlar, s. 115).

bu dağılımın nedeninin ilk üç ismin (*ponedel'nik, vtornik, cˇetverg*) eril isimler, diğerlerinin (*sreda, pjatnica, subbota*) ise dişil isimler olduğunun farkına varmadan yaptıklarını ortaya koymuştur. Cuma gününün bazı Slav dillerinde eril, bazılarında ise dişil olması; ilgili halkların geleneklerine, cuma ayinlerinin farklılık göstermesi şeklinde yansımıştır. Yere düşen bir bıçağın erkek bir misafirin ve yere düşen bir çatalın ise kadın bir misafirin geleceğinin işareti olduğu şeklindeki Rus batıl inancını belirleyen, Rusçada bıçağın (*nozˇ*) eril, çatalın (*vilka*) ise dişil bir isim olmasındandır. "Gündüz"ün eril, "gece"nin ise dişil olduğu Slav dilleri ve diğer dillerdeki şairler gündüzü, gecenin aşığı olarak tasvir eder. Rus ressam Repin, Alman ressamların "günah" imgesini bir kadın olarak resmetmelerine anlam verememişti, çünkü "günah" sözcüğünün Almancada (*die Sünde)* dişil, Rusçada (*grex*) ise eril olduğunu bilmiyorlardı. Aynı şekilde Rus bir çocuk Alman masallarının çevirisini okurken, Rusçada kadın olarak tasvir edilen ölümün (Rusçada *smert'*, dişil) yaşlı bir adam olarak betimlenmesine çok şaşırmıştı (Almancada *der Tod,* eril). Boris Pasternak tarafından yazılan bir şiir kitabının isminin *Kız Kardeşim Hayat* olması*;* "hayat" sözcüğünün karşılığının dişil bir sözcük olan *žizn'* olduğu Rusçada gayet olağanken bu sözcüğün Çekçedeki karşılığı, eril bir sözcük olan *život* olduğu için, Çek şair Josef Hora'yı bu şiirleri çevirmeye çalışırken umutsuzluğa düşürmeye yetmişti.

Slav edebiyatının yeni oluştuğu dönemlerde ortaya çıkan ilk soru neydi? İlginçtir ki cinslerin sembolik anlamlarını korumakta çevirmeni bekleyen zorluk ve bu zorluğun bilişsel boyutunun ilgisiz kalması, Slavca yazılan en eski özgün eser olan *Evangeliarium*'un Slavcaya yapılan ilk çevirisinde yer alan önsözün ana konusu gibi görünmektedir. Slav alfabesinin ve Slav litürjisinin kurucusu Filozof Konstantin tarafından 863 yılında yapılmış olan bu çeviri, yakın bir zamanda A. Vaillant[8] tarafından yorumlanmıştır. Slav havari şöyle demiştir: "Yunanca, başka bir dile çevrildiğinde, her zaman özdeş bir şekilde yeniden üretilemez ve bu durum çevirisi yapılan her dil için geçerlidir." "Yunancada eril isimler olan '*potamos*' (nehir) ve '*aster*'in (yıldız) Slavcadaki karşılıkları olan '*reˇka*' ve '*zveˇzda*' dişildir," diyen Vaillant'ın yorumuna göre bu ayrışma Matta İncili'ndeki iki ayetin (7:25 ve 2:9) Slavca çevirisinde, nehirlerin iblislerle ve yıldızların meleklerle olan sembolik özdeşleşmesini bozmaktadır. Ancak Aziz Konstantin bu şiirsel engele Areopagite Dionysius'un (Dionysius the Areopagite) sözcüklerin kendilerine değil de bilişsel değerlerine (cognitive values) odaklanılmasını öğütleyen ilkesiyle kararlı bir şekilde karşı çıkar.

Şiir sanatında, dilsel denklikler metin içerisinde yapıcı bir rol oynar. Sözdizimsel ve biçimbilimsel kategoriler, kökler, ekler, sesbirimler ve onların bileşenleri (ayırt edici

özellikleri), kısacası dilsel düzgünün tüm kurucu unsurlarıyla yüzleşilir, bu unsurlar yan yana konur, benzerlik ve aykırılık ilkesine göre sıralanır ve hepsi kendilerine özgü anlamlar taşır. Sesbirimsel benzerlik anlamsal bir ilişki gibi algılanır. Şiir sanatında çekicilik ya da daha bilimsel ve doğru bir ifadeyle cinas (paronomasia) egemendir ve bu egemenlik mutlak da olsa sınırlı da olsa, doğası gereği, şiir çevrilemezdir (untranslatable). Yalnızca yaratıcı aktarım yapılabilir: Bir şiirsel biçimden diğer bir şiirsel biçime yapılan diliçi aktarım, bir dilden diğer bir dile yapılan dillerarası aktarım veya son olarak da bir göstergeler sisteminden diğer bir göstergeler sistemine yapılan göstergelerarası aktarım yapılabilir. Örneğin, sözlü sanatlardan müzik, dans, sinema veya resim sanatına yapılan aktarım gibi.

Traduttore, traditore deyimini "çevirmen ihanet edendir" olarak çevirecek olsaydık bu kafiyeli İtalyan özdeyişini bütün cinas değerinden yoksun bırakmış olurduk. Dolayısıyla bilişsel bir tutum içine girmek, bu aforizmayı daha açık bir ifadeye dönüştürmek ve şu soruları yanıtlamak zorunda bırakırdı bizi: Hangi iletilerin çevirmeni? Hangi değerlere ihanet eden?

NOTLAR

[1] Bertrand Russell, "Logical Positivism," *Revue Internationale de Philosophie,* IV (1950), 18; cf. s. 3.

[2] Cf. John Dewey, "Peirce's Theory of Linguistic Signs, Thought, and Meaning," *The Journal of Philosophy,* XLIII (1946), 91.

[3] Benjamin Lee Whorf, *Language, Thought, and Reality* (Cambridge, Mass., 1956), s. 235.

[4] Niels Bohr, "On the Notions of Causality and Complementarity," *Dialectica,* I (1948), 317f.

[5] James R. Masterson and Wendell Brooks Phillips, *Federal Prose* (Chapel Hill, N. C., 1948), s. 40f.

[6] Cf. Knut Bergsland, "Finsk-ugrisk og almen språkvitenskap," *Norsk Tidsskrift for Sproavidenskap,* xv (1949), 374f.

[7] Franz Boas, "Language," *General Anthropology* (Boston, 1938), FP, 132f.

[8] Andre Vaillant, "Le Préface de l'Évangeliaire vieux-slave," *Revue des Études Slaves,* XXIV (1948), 5f.

KAYNAKÇA

Aksoy, B. (2002). Geçmişten Günümüze Yazın Çevirisi. Ankara: İmge.

Boase-Beier, J. (2004). Translation and Style, Language and Literature, 13.1, 9-11.

Gürçağlar, Ş. T. (2011). Çevirinin ABC'si. İstanbul: Say Yayınları.

Jacobson, R. (1959). On Linguistic Aspects of Translation, The Translation Studies Reader. Lawrence Venuti (ed.). New York: Routledge. 126-131. (2012).

Karavin, H. (2016). Çeviri Kuramları Bağlamında Eşdeğerlik Kavramının İzini Sürmek, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, *6*(12) 125-144.

Munday, J. (2016). Introducing Translation Studies. New York: Routledge.

Venuti, L. (2012). The Translation Studies Reader. New York: Routledge.

GCRIS